

“protiv” ostaju kod kuće), ta većina u empirijskom smislu postaje istovjetna “većini registriranih”.

Zadržat ću se na spomenutoj logičkoj nekonzistentnosti, to jest svojevrsnome logičkom bugu koji ima “većina uz uvjet većine”, a nemaju ni “većina registriranih” ni obična većina. Ta većina omogućuje da glas “protiv” donese pobjedu opciji “za”. Zamislimo primjer političke zajednice od stotinu birača koja referendumski odlučuju o pridruživanju svoje zajednice nekom savezu. U prvom glasovanju imamo sljedeći rezultat: 50 birača je glasovalo i svi su bili za pridruživanje. Odluka nije prošla bez obzira na stopostotnu podršku, i to zato što nije ispunjen uvjet o izlasku većine od ukupnog broja registriranih birača. U drugom glasovanju, koje se održalo šest mjeseci kasnije, sve je ostalo gotovo isto, s tom razlikom što je jedan birač koji posljednji put nije sudjelovao na referendumu ovaj put glasovao “protiv”. Novi je rezultat, dakle, 50 “za” i jedan “protiv”, pa je odluka o pridruživanju ovaj put prošla. Jasno je da je pojedinačni glas koji vodi u jednom smjeru donio pobjedu suprotnoj opciji, tako da je rezultat 50:1 osigurao pobjedu afirmacijskoj opciji, dok rezultat 50:0 to nije uspio. Kontraintuitivnost te većinske metode može se nastaviti dokazivati: tijesni rezultat 50:49 osigurava pridruživanje, premda to ne jamči rezultat 50:0. Ili, u krajnjem slučaju, glasovni omjer od 26:25 osigurava pobjedu, ali nju ne jamči rezultat 50:0 glasova.⁷

Naposljetku, obična većina maksimalno mobilizira pristaše obje opcije da izađu na birališta, jer nijedna druga strategija, osim izlaska i glasovanja za svoju opciju, ne donosi nikakvu dobit. Obična većina ne pridaje višu vrijednost statusu quo nego promjeni kao “većina registriranih”, nego se od pristaša obje opcije traži maksimalan politički angažman. Također, ne postoji poticaj za glasovanje koje vodi pobjedi suprotne opcije.⁸ No, premda potiče na sudjelovanje, obična većina ne jamči visoku legitimnost donesene odluke, jer ne postavlja nikakav prag ni za sudjelovanja ni za odlučivanje. U hrvatskom slučaju odabir te većine, koja je inače najčešća većina na referendumskim odlučivanjima, uzrokuje poseban problem. Kako je, naime, “većina

uz uvjet većine” pravilo odlučivanja na “običnome”, fakultativnom referendumu u Hrvatskoj, primjena obične većine na referendumskom odlučivanju o udruživanju stvorila bi nelogično ustavno stanje u kojemu se za važniju odluku i obvezujući referendum traži manje zahtjevna većina nego za obični fakultativni referendum.

Problem s kojim se suočila hrvatska politička elita nije jednostavan, ali precizno pokazuje kako funkcioniraju suvremene demokracije kad treba donositi odluke koje su već donesene. Bez obzira na odluku koja će biti donesena o promjeni načina referendumskog odlučivanja, već je sada jasno da se time neće povećati razina legitimnosti hrvatskog pridruživanja Europskoj Uniji, to jest neće se osnažiti “stvarna volja” hrvatskih birača u odlučivanju o tom pitanju. Već sada je jasno i to da će se demokratski postupak, kakav god na kraju bio, naći pod iznimno velikim pritiskom “navijanja” za jednu opciju – pritiskom koji će vjerojatno prelaziti granicu dobrog ukusa i u konačnici proizvesti demokratske deficite u odlučivanju prije nego što će potvrditi demokratsku prirodu referendumskog odlučivanja. A možda pridruživanje zajednici koja i sama pati od demokratskog deficita i ne može biti drukčije.

Bilješke

- 1 Paradoks je posve razumljiv. Kada bi činjenica da će sutra svanuti ovisila o izjašnjavanju građana na referendumu, sutra ne bi svanulo, jer bi najveći broj građana odbio sudjelovati u odlučivanju o nečemu što se i onako mora dogoditi.
- 2 Istina je da Hrvatska, od svih država koje su provele referendum u petom krugu proširenja EU, jedina traži “većinu registriranih birača” (v. tablicu 1).
- 3 Na referendumu 1991. ipak se nije tražila “većina registriranih”, jer je proveden kao “obični”, a ne “državotvorni” referendum. Raspisao ga je predsjednik Tuđman prema čl. 87 Ustava RH, koji je za uspjeh referenduma tražio većinu birača koji su glasovali, uz uvjet da je referendumu pristupila većina od

Tablica 1. Rezultati referenduma u državama u petom krugu proširenja EU-a

Država	Minimalna izlaznost da bi referendum bio valjan	Datum održavanja	Glasovalo (%)	Glasovalo “za” (%)	Postotak onih koji su glasovali „za” od ukupnog broja registriranih birača
Litva	da, 50%	10.-11. svibnja 2003.	63,4	91,1	57,6
Slovenija	ne	23. ožujka 2003.	60,3	89,6	54,0
Rumunjska	da, 50%	18.-19. listopada 2003.	55,7	91,0	50,7
Malta	-	8. ožujka 2003.	91,0	53,6	48,8
Letonija	da, 50% od izlaznosti prošlih parlamentarnih izbora	20. rujna 2003.	72,5	66,7	48,4
Slovačka	da, 50%	16.-17. svibnja 2003.	52,1	92,4	48,2
Poljska	da, 50% (za obvezujući)	7.-8. lipnja 2003.	58,8	77,4	45,6
Estonija	ne	14. rujna 2003.	64,0	66,9	42,8
Češka	ne	13.-14. lipnja 2003.	55,2	77,3	42,7
Mađarska	da, 25% glasova „za” od registriranih birača	12. travnja 2003.	45,6	83,8	38,2

ukupnog broja birača u Republici Hrvatskoj. To je bilo moguće, jer je članak kojim se definiralo udruživanje (i razdruživanje) Hrvatske u saveze s drugim državama dopuštao iznimku, prema kojoj se zbog izvanrednih okolnosti udruživanje može provesti i bez referenduma. U tom smislu "državotvorni" referendum do danas nije održan.

- 4 Primjerice, kod obične većine uvijek bi se moglo pretpostaviti da bi ishod bio obratan i da bi bila izražena "stvarna volja" naroda da su oni koji su ostali kod kuće izašli na birališta.
- 5 Nije posve jasno zašto se na tom mjestu spominje Republika Hrvatska, jer bi bez dijela "u Republici Hrvatskoj" stavak bio jednako jasan. Osim ako posrijedi nije katastrofalna zamisao, koju je u nekoliko navrata zagovarao Vladimir Šeks, prema kojoj bi se izračun većine temeljio na različitim osnovama – jednom samo na temelju birača s prebivalištem u Hrvatskoj, a drugi put na osnovi svih birača.
- 6 To se i dogodilo u slučajevima Poljske i Slovačke, gdje su upravo glasovi "protiv" osigurali izlaznost veću od 50 posto registriranih birača, što je bio uvjet uspjeha referenduma (v. tablica 1).
- 7 Stručnim rječnikom rečeno, "većina uz uvjet većine" jednostavno ne zadovoljava četvrti uvjet poznatog teorema američkog matematičara Kennetha May, prema kojemu svaka pojedinačna promjena u glasovanju u jednom smjeru može, a kod savršeno podijeljenog rezultata mora, izazvati promjenu kolektivne odluke isključivo u tome istom smjeru. Ta se većina stoga mnogo češće primjenjuje u forumskom odlučivanju (u odborima ili parlamentu), gdje se vrlo često donosi više odluka u nizu, što kvorumu daje smisao, a rjeđe na referendumima.
- 8 Većina u parlamentarnoj proceduri za koju se traži i kvorum pruža sjajnu mogućnost da se odluka izglasuje tako što se glasuje "protiv". To je dobrodošlo oporbenim strankama ili zastupnicima manjih koalicijskih partnera vladajuće stranke kada treba biti "i vuk sit i ovce na broju".

Sveučilišni poučak

Od korupcije do nasilja
u dva laka koraka

Danijela Dolenc

Društvo podupire sveučilišta vjerujući kako čuvanjem, prenošenjem i stvaranjem znanja ona služe općem dobru i unapređuju ljudski život. Javno financiranje sveučilišta u tom je smislu izraz povjerenja zajednice u jedinstvenu društvenu ulogu sveučilišta. Od sveučilišta se očekuje da opravdaju povjerenje društva tako što će održavati svoj ugled u javnosti, kako akademskim postignućima tako i brižnim čuvanjem integriteta profesije nastavnika i znanstvenika. No, u protekloj je godini na Sveučilištu u Zagrebu, najstarijemu i najvećem sveučilištu u Hrvatskoj, ideja sveučilišta kao institucije koje unapređuje društvo duboko nagražena. Dva niza događaja – istrage i suđenja u akciji "Indeks", te ponovljeni napadi na jednog nastavnika Sveučilišta u Zagrebu – simptomi su iste bolesti. U oba je slučaja, naime, akademska zajednica nakon javnog razotkrivanja nemoralnih i nezakonitih praksi unutar Sveučilišta propustila prigodu da vrati narušeno povjerenje društva u opravdanost svog postojanja i svoju specifičnu humanističku misiju, te je svojim nedjelovanjem i dodatno ojačala stav u javnosti prema kojemu sveučilište, da reformuliram jednu Liessmannovsku sintagmu,¹ postaje supermarket za diplome.

Sveučilište u Zagrebu pojavilo se u žarištu interesa javnosti u rujnu 2008. godine kada je pokrenuta USKOK-ova akcija "Indeks". Akcija je pripremana više od godinu dana, a kulminirala je 18. rujna 2008. kada je stotine policajaca istodobno počelo pretraživati više od stotinu stanova, kabineta na fakultetima, automobile i poslovne prostore. Tog su dana izdani sudski nalozi za 73 osobe, a na obavijesni razgovor u policiju privedeni su

sveučilišni profesori s četiri zagrebačka fakulteta i jedne visoke škole, asistenti, posrednici i pomagači koje se sumnjčilo za primanje i davanje mita te poticanje na ta nedjela. Prema podacima iz medija, čelnici DORH-a, USKOK-a i Ravnateljstva policije izjavili su da za "21 profesora, tri asistenta i četiri službenika postoji osnovana sumnja u korumpiranost. Smatraju kako nije riječ o pojedinačnim slučajevima korupcije, već o uhodanu postupku korumpiranih pojedinaca, pa čak i organizaciji".²

Ako i zanemarimo opravdanu pretpostavku da do takve policijske akcije uopće ne bi smjelo doći da se sveučilište unutar sebe aktivno i kompetentno bori protiv korupcije, činjenica je da je Sveučilište u Zagrebu propustilo prigodu, stvorenu pritiskom medija i javnosti, da nakon toga napravi iskorak u toj borbi. Uvid u zapisnike sa sjednica Senata Sveučilišta od rujna 2008. do danas³ pokazuje kako Sveučilište, u najmanju ruku, nije shvatilo ozbiljnost stanja i nije prepoznalo prigodu za unutarnje promjene. Cinici bi rekli da se reakcije Sveučilišta mogu tumačiti kao izraz nelagode što su neke davne istine isplivale na površinu, kao kad u nekoj staroj aristokratskoj obitelji ispadne kostur iz ormara. Tako je na izvanrednoj sjednici Senata 24. rujna 2008. a u povodu akcije "Indeks", glavni naglasak bio na neprimjerenosti reakciji medija i kršenju prava pojedinaca iz akademske zajednice. U raspravi koja je uslijedila naglašeno je da se ne smije u javnosti steći dojam kako se Sveučilište bavi korupcijom "samo kada djeluju organi državne vlasti".⁴ No, zapisnici sa sjednica Senata koje su uslijedile navode upravo na taj zaključak. Na spomenutoj sjednici u rujnu osnovana je eksper-